

KATARIINA RAJALA

Tunteeko tuleva opettaja pilkun paikan?

1. Johdanto

Koululaisten äidinkielen taidoista on käyty viime vuosina runsaasti keskustelua. Alakoululaisten oikeakielisyyden ja kielentuntemuksen alueiden hallinta jää tutkimusten mukaan tyydyttävän tason alapuolelle (Lappalainen 2003, 109), ja ylioppilastutkintoon kuuluvan äidinkielen kokeen tulokset ovat huonontuneet 1990-luvun puolivälistä lähtien. Syitä heikentyneeseen osaamiseen on etsitty muun muassa lukemisen vähentymisestä, sähköisen viestinnän lisääntymisestä, vieraiden kielten vaikutuksesta ja puhekielen tunkeutumisesta kirjoitettuun kieleen. (Ks. esim. Lyytikäinen 2000, 602–609; Maamies 2002a, 3 ja 2002c, 11; Pentti Leino 2002, 6–10; Hiidenmaa 2003, 261–263.)

Anita Julinin (2002, 8) mukaan alakoulun opettajien koulutus on tärkeässä roolissa, kun pohditaan koululaisten ja abiturienttien heikentynyttä suomen kielen hallintaa. Pirkko Leino (2000, 272) huomauttaa, että peruskoulun äidinkielen tunneista 80 prosenttia on alakoulun aikana ja kuitenkin alakoulun opettajilta vaaditaan kovin vähän äidinkielen opintoja. Julin (2002, 8) esittää, että kaikkien tulevien opettajien olisi erikoistuttava äidinkieleen, koska äidinkieli on keskeinen elämänhallinnan väline.

Myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielipoliittisessa ohjelmassa (vastedes KO) painotetaan äidinkielen opetuksen tärkeyttä. Kansalaisten hyvät kielenkäyttötaidot ovat yhteiskunnan toiminnalle ja demokratialle tärkeitä, ja äidinkielen aseman on oltava koulutuksessa vahva, jotta hyvät kielenkäyttötaidot voitaisiin saavuttaa. Koska koulun kaikki opettajat toimivat esimerkkinä siinä, miten kieltä käytetään, pitäisi korkeakoulusakin tehostaa äidinkielen opetusta, erityisesti opettajankoulutuksessa. (KO 1998, 13, 15.)

Pirkko Leino huomauttaa, ettei luokanopettajakoulutuksen opiskelijoiden äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa tarvittavia taitoja ole selvitetty tutkimusten avulla. Opiskelijat ovat ylioppilaita, jotka ovat suorittaneet ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeen. Nykyään kuitenkin kaikenlaiset abiturientit tekevät virheitä esimerkiksi välimerkkien käytössä tai yhdyssanojen muodostamisessa. Leino toteaa, että oikeinkirjoituksen hallinta on toki vain yksi äidinkielen taitojen mittari, mutta hänen mukaansa näiden taitojen

huono osaaminen on usein merkki myös muiden äidinkielen ja kirjallisuuden osa-alueiden heikosta hallinnasta. (Pirkko Leino 2000, 274.) Oikeinkirjoituksen oppiminen vaatii harjoittelua, ja sen puutteellinen hallinta on merkki tottumattomuudesta kirjoitetun kielen tuottamiseen (Maamies 2002b, 13).

Pirkko Leinon mielestä alakoulun äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksesta on syytä olla huolissaan. Luokan- ja aineenopettajan roolit lähenyvät peruskoulu-uudistuksen myötä toisiaan. Leino pitää todennäköisenä, että luokanopettajakoulutuksen sivuainekokonaisuudet, muun muassa äidinkielen ja kirjallisuuden opintokokonaisuus, näivettyvät eikä korvaavaa opetusta välttämättä onnistuta järjestämään. Leinon sanoin ”se, että oppiainetta saa opettaa niin vaatimattoman osaamisen varassa kuin nyt on laita, on kansallinen häpeä maassa, jonka koulutus on kansainvälisesti kaiken kaikkiaan tasokasta”. (Pirkko Leino 2000, 274–275.)

Oikeinkirjoitustaito on yksi äidinkielen taidoista. Oikeinkirjoitukseen kuuluu väli-merkkien käytön hallinta. Välimerkit ovat kirjoituksen apumerkkejä, ja niiden tarkoituksena on selventää tekstiä. Niillä jaksotetaan tekstiä ja ilmaistaan virkkeiden ja lauseiden sekä niiden osien suhdetta toisiinsa. Välimerkkien avulla voidaan korvata kirjoitetusta kielestä puuttuvia eleitä, sävyjä, äänenpainoja ja muita puheen selventäjiä. Välimerkkien käyttö tuottaa parhaan tuloksen silloin, kun sekä tekstin tuottaja että vastaanottaja tuntevat välimerkkien käyttöä koskevat periaatteet ja siis välimerkin käytön tuottamat merkitykset. (Ikola 2001, 190; KK 2/2006, 4.) Välimerkkien norminvastainen käyttö tai käyttämättä jättäminen voi muuttaa tarkoitetun merkityksen toiseksi.

Pro gradu -tutkimukseni kohteena oli Turun opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoiden välimerkkien käytön hallinta (Rajala 2007). Esittelen tässä artikkelissa pilkun käytön hallintaa. Tutkimusaineistoni koostuu kaikista Turun opettajankoulutuslaitoksessa vuosina 2004 ja 2005 valmistuneista pro gradu -tutkielmista, joita on yhteensä 110. Jokaisesta tutkielmasta tarkasteltavina ovat kansilehti, johdantoluku sekä päättäntäluku, kustakin tutkielmasta keskimäärin seitsemän sivua. Välimerkkien tehtävät sekä oikeat ja väärät käyttöympäristöt olen määritellyt Osmo Ikolan (2001) *Nyky Suomen oppaaseen* sekä *Kielikelloon* (2/2006) nojautuen. Kaikki *Kielikellon* suositukset eivät olleet käytössä tutkimusaineistonani toimivia tutkielmia kirjoitettaessa, mutta otan normeissa tapahtuneet muutokset huomioon aineistoanalyysia tehdessäni.¹

Turun opettajankoulutuslaitoksessa kielenhuoltoa opetetaan opintojen alkuvaiheeseen sijoitettavalla Äidinkielen kirjoitusviestintä -kurssilla. Kurssi sisältää kaksi tuntia luentoa ja 12 tuntia harjoituksia opetusryhmissä, ja se kuuluu pakollisiin yleisopintoihin. (Kaarti-

---

1 Aineistoesimerkeissä tutkielmista käyttämäni koodit ovat muotoa *NN43c*. Koodi rakentuu seuraavalla tavalla: Aluksi mainitaan tekijän tai tekijöiden sukupuoli, N yhden naispuolisen tekijän merkinä ja NN kahden naispuolisen tekijän merkinä, M yhden miespuolisen tekijän merkinä ja niin edelleen. Tämän jälkeen on tutkielmalle satunnaisesti annettu järjestysnumero. Järjestysnumerot lähtevät jokaisessa sukupuoliryhmässä numerosta 1. Viimeisenä on työstä saatu arvosana, esimerkiksi c.

nen 2007a.) Kurssilla tehdään lähteiden merkintään ja lähdeviitteisiin, vierassanoihin, lyhenteisiin, välimerkkeihin ja numeromerkintöihin liittyviä harjoituksia sekä harjoitellaan hyvää asiatylyä ja referaatin, mielipidekirjoituksen ja suomennoksen kirjoittamista sekä tieteellisen artikkelin rakennetta. (Kaartinen 2007a.) Kurssilla käsitellään siis runsaasti erilaisia kirjalliseen viestintään liittyviä osa-alueita.

Tutkinno uudistuksen myötä luokanopettajakoulutuksen opetussuunnitelmaan on lisätty kaikille maisterivaiheen opiskelijoille pakollinen lisäkurssi, jonka tarkoituksena on tukea tutkielman tekijöitä heidän kielipulmissaan. Kurssi on pituudeltaan 4–6 tuntia. Resurssipulan vuoksi kurssi on jouduttu lukuvuonna 2007–2008 toteuttamaan luento-opetuksena. (Kaartinen 2007a.) Tämä kurssi on tullut opetusohjelmaan vasta sen jälkeen, kun aineistonani olevat tutkielmat on kirjoitettu. Toive lisäkurssin järjestämisestä on äidinkielen didaktiikan lehtori, dosentti Vuokko Kaartisen käsityksen mukaan tullut sekä opiskelijoilta että graduohjaajilta. Kaartisen mukaan opiskelijat ovat pääsääntöisesti saaneet ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeesta laudaturin ja pitävät itseään hyvinä kielenkäyttäjinä. Opintojen myöhemmässä vaiheessa kieliasioiden opastuksen tarve ja kielenhuollon opiskeluun kohdistuva motivaatio kasvavat ainakin joidenkin opiskelijoiden mielessä. (Kaartinen 2007b.)

Kirjoitelmien kieliasuun kiinnitetään opettajankoulutuksen aikana huomiota ainakin syventävien opintojen seminaarissa, jossa opponentin tehtävänä on opponoida myös käsiteltävän työn kieliasua. Tutkielmien kieliasua korjaavat myös ohjaajat, mutta korjausten luonne ei ole tiedossa eikä linja liene yhtenäinen, koska ohjaajia on paljon ja he edustavat eri aloja. Opiskelijan suomen kielen taitoja arvioidaan lisäksi pro gradu -kirjoitelmasta kirjoitettavan kypsyyskokeen avulla. (Kaartinen 2007c.) Kielenhuollon opettajina toimivat laitoksen omat opettajat sekä tuntiopettajina jotkut äskettäin opettajan pedagogiset opinnot suorittaneet äidinkielen ja kirjallisuuden opettajat. Yliopiston Kielikeskuksen palveluita ei resurssisyistä ole saatu käyttää. (Kaartinen 2007b.)

2. Kielen normittaminen ja pilkun käytön normien muutokset

2.1. Kielen normittaminen

Kielessä on monenlaisia normeja. Kielen normit voidaan käsittää ohjaileviksi, kodifioituiksi normeiksi, mutta laajemman käsityksen mukaan normit ovat empiirisiä sosiaalisia tosiasioita, kieliyhteisön käsitys siitä, mikä on missäkin tilanteessa oikeaa ja soveliasta kieltä. Rintala jakaa kirjakielen kodifioidut normit kolmeen osaan: kirjakieleen otettuihin normeihin, kirjakielelle tehtyihin normeihin ja korrektiivisiin normeihin. (Rintala 1993, 47, 55.)

Kirjakieleen otetut normit ovat niitä normeja, jotka on otettu kirjakielen normeiksi vakiintuneen käytännön perusteella. Normit ovat siis olleet olemassa jossakin kielimuo-

dossa ennen kuin niistä on tullut kirjakielen norveja, ja ne ovat siinä mielessä todellisia norveja. (Rintala 1993, 55.) *Isossa suomen kieliopissa* (ISK 2004, 18) kutsutaan kielen tosiasiallisen käytön norveja luonnollisiksi norveiksi.

Kirjakiellelle tehdyt normit taas on luotu kirjakieleen sen erityistehtävien vuoksi. Tällaisia norveja ovat esimerkiksi säännöt sellaisten monimutkaisten lauserakenteiden käytöstä, joita ei käytetä puhekielessä. Näiden normien perustelut ovat jäljitettävissä, koska niitä on yleensä pohdittu kielenhuoltoelimissä ja käsitelty kirjallisuudessa. Myös korrektiiviset normit ovat kirjakieleen tehtyjä norveja, mutta ne eivät ole kielen toimintakyvyn kannalta välttämättömiä. Niiden tarkoituksena on parantaa kieltä, ja niiden noudattaminen on ainakin osin makuasia. Kyse ei ole empiirisistä normeista vaan kieli-ihanteesta, kirjoittajan ja taustayhteisön käsityksestä hyvän kielen ominaisuuksista. Perusteluna jonkin ilmauksen puoltamiselle voi olla esimerkiksi se, että se on muita ilmauksia suomalaisempi, kauniimpi tai tarkoituksenmukaisempi. (Rintala 1993, 55–56, 60.)

Kun kirjakielen norveja luodaan, tärkeimmässä asemassa ovat koulutetun kansan normit ja niihin perustuva alitajuinen käsitys siitä, mikä on hyvää kieltä. Valintojen takana on koulutettujen kieli, ja yleensä myös mahdollisen kielenhuolto-organisaation jäsenet kuuluvat koulutettujen ryhmään ja tekevät päätöksiä omalla intuitiollaan. (Bartsch 1987, 86–93.)

Suomen yleiskieli rakennettiin murteiden pohjalle. Suomenkielistä lukeneistoa ei tässä vaiheessa vielä ollut. Puhekieli sellaisenaan ei riitä kirjakielen rakennusaineeksi, ja onkin tavallista, että sivistyskielen synty vaatii kielen kehittelyä. Tarvitaan paitsi uusia sanoja myös uusia lauserakenteita ja tyylilajeja. Luotaessa norveja suomen kirjakieleen pidettiin tärkeänä kollektiivista harkintaa, jota ensin harjoitettiin yksityisten seurojen piirissä, sitten virallisessa kielenhuolto-organisaatiossa. (Rintala 1993, 56–58.)

Maamies pohtii normien asemaa tilanteessa, jossa yhä useammat työkseen kirjoittavat joko tuntevat itsensä epävarmoiksi tai eivät ylipäätään kyseenalaista käyttämäänsä kieltä. Pitäisikö norveja muuttaa siksi, että monet eivät tunne kirjoitettua kieltä eivätkä ole ehtineet tai halunneet harjaantua sen käyttäjinä? Normien löyhentäminen tarkoittaisi lisääntyvää variaatiota ja entistä väljempää norveja, eikä normit hallitseva enemmistö luultavasti pitäisi tätä kovinkaan hyvänä muutoksena. Normien säilyttäminen taas voi johtaa kielenkäyttäjien jakautumiseen kahtia ja normit heikommin hallitsevien syrjäytymiseen tekstiyhteiskunnassa. (Maamies 2002c, 11.)

2.2. *Pilkun käytön normien muutokset*

Pilkun tehtävä tekstissä on selventää virkkeiden ja lauseiden osien välisiä suhteita: Pilkkaa käytetään erottamaan virkkeen lauseet toisistaan. Sitä käytetään myös lauseenjäsenten ja osien sekä määritteiden välissä ja luetteloissa. Lisäksi pilkulla erotetaan muusta virkkeestä lisäyksiä, täsmennyksiä ja selityksiä. Näiden lisäksi pilkkaa käytetään numeroilmauksissa ja lähdeluetteloissa sekä luettelmissa. (KK 2/2006, 9.)

Suomen pilkkusäännöt pohjautuvat kieliopillisiin seikkoihin, vaikka pilkut usein satuvatkin yhteen taukojen kanssa (Ikola 2001, 193). Pilkun tehtävät vaihtelevat eri tekstilajeissa. Pilkun käytön ohjeet eivät ole ehdottomia sääntöjä vaan kirjoittajalle harkinnanvaraava jättäviä suosituksia. (KK2/2006, 11.) Ikolan (2001, 193) mukaan osa pilkkusäännöistä on valinnaisia, kun taas toiset säännöt on katsottava asiattyylissä sitoviksi.

Pilkun käytöstä käytiin viime vuosisadalla runsaasti keskustelua. Pohdittiin kieliopillisen pilkutuksen ja taukopilkutuksen eroja ja käytettävyyttä sekä sääntöjen sitovuutta erilaisissa tekstilajeissa. Asiateksti todettiin pilkkusääntöihin sidotummaksi kuin kaunokirjallinen tyyli, ja tekstin ymmärrettävyyttä pidettiin tärkeänä kriteerinä. (Esim. Hollo 1946, 162–164; Kettunen 1949, 262–263; Saarimaa 1958, 138; Itkonen 1972, 183; Suojanen 1974, 405). Vaikka etenkin kaunokirjallisen tyylin välimerkkien käyttö olikin vapaampaa kuin asiattyilin, hyväksi todettiin monesti Saarimaan (1946, 77) seuraava neuvo: ”Mutta sääntöjen yläpuolelle asettuvankin on tunnettava säännöt ollakseen niitä viisaampi.”

Pilkun käyttöä koskevat säännöt ovat pysyneet viime vuosisadalla melko muuttumattomina. Muutoksia on tapahtunut suhtautumisessa adversatiivikonjunktioiden *mutta* ja *vaan* pilkuttamiseen. Aikaisemman kannan mukaan *mutta* ja *vaan* vaativat aina pilkun eteensä, mutta myöhemmin näihin konjunktioihin on alettu soveltaa kopulatiivisten ja disjunktiiivikonjunktioiden yhteydessä käytettäviä sääntöjä. Muutos on tapahtunut viime vuosisadan toisella puoliskolla. Ikola (1968, 249) huomautti ensimmäisenä, että viime aikoina on yleistynyt pilkkujen pois jättäminen mainitunlaisissa asemissa myös adversatiivikonjunktio yhdistäessä lauseita. Sitten on katsottu, että *mutta*- ja *vaan*-konjunktioit voivat kuulua rinnastuskonjunktioiden ryhmään, jossa pilkun käyttöä määrittää lauseen itsenäisyys (esim. Itkonen 1997, 16; Iisa, Oittinen & Piehl 1999, 78–80). Itkonen (1997, 16) huomauttaa kuitenkin, että on mahdollista noudattaa myös vanhempaa ja yhä yleisesti käytössä olevaa sääntöä, jonka mukaan pilkku merkitään näiden konjunktioiden yhteyteen aina.

Ikolan (2001, 195) mukaan nykyään on suositeltavaa jättää pilkku pois epäitsenäisten päälauseiden välistä silloin, kun lauseita yhdistää adversatiivikonjunktio (*mutta*, *vaan*). *Kielikellossa* (2/2006, 9) luetaan konjunktioit *mutta* ja *vaan* rinnastuskonjunktioiden ryhmään, eikä siinä anneta pilkun käytölle niiden yhteydessä muista rinnastuskonjunktioista poikkeavia ohjeita.

Relatiivilauseen pilkutuksen vähentämistä on aika ajoin ehdotettu. Esimerkiksi seuraavanlaisesta virkkeestä *Anna sille, joka sinulta pyytää, äläkä kieltäydy antamasta lainaksi* on esitetty jätettäväksi pois relatiivilauseetta edeltävä pilkku, koska kyseisessä kohdassa ei puheessa pidetä taukoa (esim. Saarimaa 1958, 138; Suojanen 1974, 405). Sääntöä ei ole muutettu, vaan sivulause pitää erottaa pilkulla molemmin puolin (Ikola 2001, 194; KK 2/2006, 9–10).

Myös muuta pilkutusta on esitetty vähennettäväksi: Hollo ehdotti monien *mikä*-pronominilla alkavien relatiivilauseiden jättämistä virkekokonaisuuteen pilkutta. Myös *että*-lauseen edestä ja *kuin*-konjunktioin yhteydestä Hollo oli valmis jättämään pilkun pois. Toisaalta päälauseiden välisessä pilkutuksessa pelkkä yhteinen määrite ei Hollon mie-

lestä riitä yhteiseksi lauseenjäseneksi, jonka perusteella pilkku voidaan jättää pois, esimerkiksi *Tavarankysyntä on edelleenkin heikkoa ja hinta pysyy alhaisena*. (Hollo 1946, 162–164.)

E. N. Setälän (1922, 39) mukaan pilkkua ei *tavallisesti* käytetä rinnastettujen sivulauseiden välillä. Sittemmin pilkun käyttö kyseisessä paikassa on katsottu virheelliseksi (ks. esim. Saarimaa 1958, 138).

Myös rinnasteisten lauseiden yhdistämistä pelkällä pilkulla pohdittiin (esim. Koivusalo 1970, 320). Koivusalon (mp.) mukaan myös adversatiivirinnastus voitaisiin erottaa pilkulla, esimerkiksi *Saksanpähkinäpuu on rasvapitoinen, kastanjapuun siemen taas sisältää tärkkelystä*. Joidenkin mielestä Koivusalon esittelemässä rakenteessa voisi olla paikallaan käyttää puolipistettä (esim. Tuomikoski 1970, 507–510; Lehtinen 1979, 262). Ikola (2001, 194) toteaa, että saman virkkeen lauseet voivat esiintyä ilman niitä yhdistävää konjunktioita vain, jos peräkkäin on enemmän kuin kaksi lausetta tai jos peräkkäiset lauseet ovat lyhyitä ja kuuluvat kiinteästi yhteen, esimerkiksi *Tämä on pronominin ja postposition yhtymä, se ei ole yhdyssana*. Kielikellon (2/2006, 9) ohjeet eivät enää sisällä näitä edellytyksiä, vaan niiden mukaan pelkkä pilkku ilman konjunktioita voi osoittaa lauseen rajaa. *Isossa suomen kielioipissa* (ISK 2004, 841) nimitetään pelkällä pilkulla osoitettavaa konjunktiotonta rinnastusta asyndeettiseksi rinnastukseksi.

Rinnasteisten arvo- ja ammattinimien väliin tulee Ikolan (2001, 197) mukaan pilkku, kun taas taipuvan ja taipumattoman tittelin väliin pilkkua ei merkitä. Esimerkiksi *Rehtori, yliopettaja A. Ojajärvi* mutta *Suomen Akatemian jäsenelle professori Yrjö Väisälälle*. Kielikellon (2/2006, 11) sääntö on löyhempi: se sallii titteleiden erottamisen pilkulla aina. *Kielikellossa* todetaan pilkun käytön usein helpottavan ilmauksen hahmottamista.

Itkonen on todennut, että vaikka toisinaan käydään keskustelua pilkkujen tarpeellisuudesta ja esitetään ehdotuksia vapaamman pilkkujärjestelmän käyttöön siirtymisestä, pilkun käyttö etenkin monimutkaisimmissa virkkeissä on erittäin keskeistä ja sen väärä käyttö johtaa helposti ajatuksen harhaan. Itkosen mukaan osa suomen pilkun käytöstä on redundanttia: esimerkiksi pilkun sijoittaminen *että*-sanana edelle ei aina selvennä tekstiä. Tästä huolimatta Itkonen ei näe syytä poikkeussäännön luomiseen. Itkonen pitää yksiselitteisiä sääntöjä selkeinä, eikä hän löydä aihetta pilkkusääntöjen väljentämiseen. Hyvänä helpotuksena hän kuitenkin näkee uuden tavan rinnastaa *mutta* ja *vaan* sanoihin *ja* ja *tai*, jolloin pilkun käyttö näiden sanojen edellä ei ole tarpeen, jos konjunktin yhdistävissä lauseissa on yhteinen lauseenjäsen. (Itkonen 1972, 183; 1974, 404 ja 1975, 16–18.)

3. Pilkun käytön hallinta pro gradu -tutkielmissa

Pilkkua käytetään aineistossani noin kymmenen kertaa sivua kohti. Eniten pilkkua käytetään päälauseen ja sivulauseen välissä ja toiseksi eniten rinnasteisten lauseenosien välissä. Pilkun käytössä esiintyy kahdenlaisia ongelmia. Toisaalta pilkku jätetään merkitsemättä norminmukaiseen kontekstiin, ja toisaalta se merkitään kontekstiin, johon se ei normien

mukaan kuulu. Pilkun merkitsemättä jättäminen on tavallisempaa kuin väärään kontekstiin merkitseminen. Olen määritellyt virhetyypin yleisyyden sillä perusteella, kuinka suuri osa ryhmän kaikista esiintymistä on norminvastaisia. Esittelen tässä luvussa lisäksi sellaisia virheellisiä tapauksia, joiden prosentuaalista osuutta en tiedä.

3.1. Pilkku päälauseiden välissä

Eniten vaikeuksia pilkun käyttö tuottaa aineistossa itsenäisten päälauseiden välissä. Itsenäiseksi katsotaan päälause, jolla ei ole yhteisiä lauseenjäseniä rinnasteisen päälauseen kanssa. Pilkku merkitään itsenäisten päälauseiden väliin melko harvoin, vain noin 60 prosentissa pilkun vaativia tapauksia. Konjunktioiden *mutta* ja *vaan* edelle pilkku merkitään lähes aina. Jos päälauseita yhdistää jokin muu konjunktio kuin *mutta* tai *vaan*, pilkku jätetään kolmessa tapauksessa neljästä merkitsemättä itsenäisten päälauseiden väliin. Myöhemmässä tarkastelussa (3.2., 3.3.2.) tullaan havaitsemaan, että *mutta* ja *vaan* saavat pilkun eteensä miltei aina kaikissa ympäristöissä.

Esimerkissä 1 pilkkuja ei ole käytetty lainkaan; myös virkkeessä esiintyvä *vaan* on jätetty pilkuttamatta. Päälauseita esimerkkivirkkeessä yhdistää konjunktio *ja*. *Ja*-konjunktion toinen tyypillinen esiintymisasema on rinnasteisten lauseenosien välissä, jossa sen eteen ei normin mukaan merkitä pilkkua.

- (1) Markun tietorakenne ei kuitenkaan ole yhtenäinen vaan koostuu sirpaleista *ja* hänen kognitiivinen herkkyytensä on melko matala. (N9e, 57.)²

Myös epäitsenäisen päälauseen aloittavat *mutta* ja *vaan* saavat lähes aina pilkun eteensä. Muutamissa tapauksissa myös konjunktioit *-kä*, *ja* ja *sekä* ovat saaneet pilkun eteensä epäitsenäisen päälauseen alussa.

- (2) Negatiivisiin tunneilmaisuihin ohjaajat eivät vastanneet, *vaan* ilmaisivat myös neutraaleja reaktioita tai jättivät negatiivisen tunteen huomiotta. (N18e, 65.)

Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että useat kirjoittajista eivät tunne sääntöä, jonka mukaan itsenäiset päälauseet tulee erottaa pilkulla. Sen sijaan tunnetaan vanha sääntö, joka kehottaa merkitsemään pilkun aina konjunktioiden *mutta* ja *vaan* edelle, sekä oletettu sääntö, jonka mukaan *ja*-konjunktion edelle ei merkitä pilkkua. Pilkun käyttöä näyttää siis ohjaavan konjunktio, ei virkkeen rakenne.

Esittelen seuraavassa kaksi virkettä, joissa pilkku puuttuu mielestäni perustellusti kahden päälauseen välistä. Tämänäyttypisistä marginaalisista tapauksista ei nähdäkseni ole kirjoitettu, eikä pilkun käyttöön niiden yhteydessä ole annettu ohjeita, mutta tapaukset ovat mielestäni huomion arvoisia.

---

2 Kursivoinnilla on esimerkeissä korostettu huomion kohteena oleva aines.

- (3) Viides luku pyrkii hahmottamaan oppimisteoriaa, mutta se jää vielä hyvin pitkälle idean tasolle ja varsinaisen teorian tekeminen jää vielä odottamaan toteuttamistaan. (M15e, 86.)
- (4) Tällöin järjestelmiä ei pidetä valmiina tai lopullisina, vaan ne ovat ihmisten luomia ja niillä on tietty historiallinen kehityksensä. (MM26n, 5.)

Päälauseita ei eroteta toisistaan pilkulla, jos niillä on yhteinen lauseenjäsen. Myös sivulause voi toimia lauseen subjektina, objektina tai adverbiaalimääritteenä (ISK 2004, 844). Sivulauseen alaan kuuluvat päälauseet tulee tällaisessa tapauksessa jättää keskenään pilkulla erottamatta, koska ne eivät ole itsenäisiä. Esimerkkivirkkeissä ei ole yhteistä sivulauseita, mutta päälauseen aloittava rinnastuskonjunktio niillä nähdäkseni on yhteinen, ensimmäisessä virkkeessä *mutta* ja jälkimmäisessä *vaan*. Ajatus supistuu mutta ei muutu, jos virke luetaan ilman jälkimmäisen kokonaisuuden alkuosaa:

- (3') Viides luku pyrkii hahmottamaan oppimisteoriaa, mutta (se jää vielä hyvin pitkälle idean tasolle ja) varsinaisen teorian tekeminen jää vielä odottamaan toteuttamistaan.
- (4') Tällöin järjestelmiä ei pidetä valmiina tai lopullisina, vaan (ne ovat ihmisten luomia ja) niillä on tietty historiallinen kehityksensä.

Esimerkkivirkkeiden lauseet voidaan katsoa itsenäisiksi, koska konjunktio ei ole lauseenjäsen eikä lauseilla siis ole yhteistä lauseenjäsentä. Näkemykseni mukaan lauseet ovat kuitenkin yhteisen konjunktion kautta niin kiinteässä yhteydessä, että ne eivät ole keskenään aidosti itsenäisiä. Pilkun merkitseminen niiden välille muuttaa virkkeen merkitystä.

Esimerkeissä 3 ja 4 virkkeen ensimmäinen lause on itsenäinen, ja virkkeen loppuosaa kokonaisuutena on sen kanssa rinnasteinen. Kumpikin loppuosan lauseista vaatii alkuunsa saman konjunktion, *mutta* ja *vaan*. Virkkeen loppuosaa voidaan verrata rinnasteisiin sivulauseisiin, esimerkiksi *Kevät alkaa silloin, kun ensimmäinen kiuru lurittelee taivaalla ja leskenlehtiä löytyy rinteestä* (esimerkki KK 2/2006, 10). Esimerkkivirkkeessä sivulauseilla on yhteinen konjunktio: *kun ensimmäinen kiuru lurittelee taivaalla ja kun leskenlehtiä löytyy rinteestä*. Virkettä ei voisi supistaa muotoon *Kevät alkaa silloin, ja leskenlehtiä löytyy rinteestä*.

Esimerkkien 3 ja 4 virkkeissä tuntuisi melko omituiselta rinnastaa ensimmäinen ja viimeinen päälause siten, että viimeisen päälauseen aloituskonjunktiksi tulisi *ja*:

- (3') Viides luku pyrkii hahmottamaan oppimisteoriaa(, mutta se jää vielä hyvin pitkälle idean tasolle), ja varsinaisen teorian tekeminen jää vielä odottamaan toteuttamistaan.
- (4') Tällöin järjestelmiä ei pidetä valmiina tai lopullisina(, vaan ne ovat ihmisten luomia), ja niillä on tietty historiallinen kehityksensä.

Esimerkissä 4 voidaan myös katsoa *tällöin* koko virkkeen yhteiseksi puiteadverbiaal-

liksi, jolloin *vaan*-konjunktionkaan edelle ei ole tarpeen merkitä pilkkua.

Seuraavanlaisessa kolmen päälauseen virkkeessä kaikki kolme päälausetta voidaan katsoa samanarvoisesti toisiinsa rinnastuviksi ja itsenäisiksi ja kaikkien lauseiden välille tulisi merkitä pilkku. Seuraavassa esimerkissä pilkku puuttuu norminvastaisesti kahden viimeisen päälauseen välistä.

- (5) Onko kotona kirjoja, soitetaanko kotona paljon tai onko toinen vanhemmista vaikka taidemaalari? (M20b, 48.)

Virkkeen merkitys ei muutu, vaikka päälauseiden paikkaa vaihdetaan tai niistä keskimäinen jätetään pois. Tämänkaltaisen monesta päälauseesta koostuvan virkkeen kaikki päälauseet ovat siis samanarvoisia ja aidosti itsenäisiä.

- (5') Onko kotona kirjoja, onko toinen vanhemmista vaikka taidemaalari, tai soitetaanko kotona paljon?
- (5'') Onko kotona kirjoja, tai onko toinen vanhemmista vaikka taidemaalari?

Esimerkki 5 voidaan tulkita myös luettelomaksi, jossa kaksi ensimmäistä kohtaa on erotettu pilkulla ja kolmas on jätetty erottamatta, koska se alkaa rinnastuskonjunktioilla. Tässä tapauksessa pilkun poisjätö on norminmukaista.

3.2. Pilkku sivulauseiden ja lisäysten yhteydessä

3.2.1. Sivulauseet

Sivulauseityypeistä epäsuora kysymyslause tuottaa eniten vaikeuksia: sen yhteydessä on tehty pilkkuvirheitä noin 25 prosentissa tapauksia. Harvimmin virheitä on tehty relatiivilauseen pilkuttamisessa.

- (6) Näiden tutkimustulosten perusteella olisi mielekästä tutkia *miten Lovaasin menetelmä soveltuu eritasoisille autisteille*, ja vertailla menetelmän toteutusta ja tuloksia. (NN38e, 65.)

Päälauseen jälkeen sijaitsevista sivulauseista pilkuitta on jätetty noin seitsemän prosenttia esiintymistä. Päälauseen edellä esiintyvistä sivulauseista miltei kaikki on erotettu pilkulla toisin kuin esimerkissä 7.

- (7) kvalitatiivisen tutkimuksen yhteydessä puhutaan siirrettävyydestä: *jos tutkimuksen prosessissa ja tuloksissa on siirrettävyyssarvoa toiseen kontekstiin* voidaan tutkimukselle antaa heidän mukaansa merkitystä. (N27n, 73.)
[Esimerkkivirke alkaa pienellä alkukirjaimella.]

Päälauseen ja sivulauseen välisessä pilkutuksessa päälauseen sisässä sijaitsevan sivulauseen merkitseminen pilkuilla vaikuttaa aineiston perusteella haastavimmalta. Viidenneksessä esiintymiä pilkku on merkitty vain sivulauseen alkuun.

- (8) Ajatus siitä, että *multimediaoppimateriaali toimisi oppilaiden välisen vuorovaikutuksen mahdollistajana tai opettajan työn helpottajana* ei saanut vastaajilta kannatusta. (MM3c, 63.)

Sivulause esiintyy useimmin päälauseen jäljessä, ja näitä esiintymiä on tässäkin aineistossa useita jokaisella sivulla. Päälauseen sisässä sivulause esiintyy huomattavasti harvemmin. Päälauseen jälkeisen sivulauseen merkitseminen pilkulla lienee siis kirjoittajille tutumpi asia niin itse tuotetusta kuin luetustakin tekstistä. Lisäksi aineistosta on kautta linjan havaittavissa taipumus merkitä pilkku sitä seuraavan konjunktion perusteella sen sijaan, että pilkkujen käytössä huomioitaisiin pilkulla merkittävän lauseen tai sanan asema virkkeessä. Tässä valossa on loogista, että päälauseen sisässä sijaitsevan sivulauseen jälkimmäinen pilkku jää merkitsemättä: lauseen välimerkkejä merkittäessä ei ehkä huomioida sivulauseetta vaan sen aloittava konjunktio.

Samalla asialla voidaan ehkä selittää vähäinen epäsuoran kysymyslauseen merkitseminen pilkulla. Epäsuora kysymyslause ei ala konjunktiolla vaan kysymyssanalla *kuka, missä, miten* ja niin edelleen. Jos kirjoittaja toimii konjunktioihin pohjaavan säännösten avulla, nämä sanat eivät näyttäyty hänelle pilkun merkintään ohjaavina sanoina.

Miksi sitten relatiivilauseeseen liittyvät pilkut merkitään oikein useammin kuin kahden muun sivulauseeryhmän edustajat, myös lauseen sisässä? Relatiivilause erottuu melko selkeästi omaksi kokonaisuudekseen, ja joissakin tapauksissa se on jopa saatettu merkitä virkkeeseen täsmentäväksi huomautukseksi jälkikäteen. Jos sen erillisuus huomataan selvästi, tarve erottaa se muusta virkkeestä voi olla suurempi ja helpommin havaittavissa. Relatiivilause myös esiintyy kolmesta sivulauseeryhmästä useimmin lauseen sisässä, joten sen erottaminen kahdella pilkulla saattaa olla kirjoittajalle tutumpaa kuin muunlaisten sivulauseiden kohdalla.

On muistettava, että vaikka konjunktiosivulause, relatiivilause ja epäsuora kysymyslause luetaan kaikki kuuluviksi sivulauseiden ryhmään ja niitä käsitellään tässä yhtenä kokonaisuutena, ne eivät välttämättä kirjoittajan mielessä hahmotu samankaltaisiksi rakenteiksi. Tästä syystä merkintätavat voivat olla hyvinkin erilaisia erityyppisissä sivulauseissa tai jopa eri sanoilla alkavissa sivulauseissa.

Aineistossa esiintyi myös rinnastuskonjunktiolla yhdistettyjä sivulauseita. Noin 15 prosentissa tapauksia sivulauseet on erotettu toisistaan pilkulla.

- (9) Poikkeuksiakin esiintyi, sillä Piia ja Kaisa olivat suositussa asemassa luokalla, *mutta* heitä ei määritelty suositun rooliin luokassa. (NN19e, 74.)
- (10) Perusteluna ne esittivät, että terveystieto ei ole vielä koulussa oppiaineena, *eikä* suunnitella näin tarvita. (NN14m, 68.)

Sivulauseiden yhdistämiseen liittyvät säännöt eivät aineiston perusteella ole kaikille kirjoittajille tuttuja. Pilkkua käytetään samalla tavalla kuin päälauseiden välissä, eli konjunktio näyttää tässäkin ohjaavan pilkun käyttöä lauserakenteen sijaan. Kuten edellä todettua, entinen sääntö *mutta-* ja *vaan-*konjunktioiden merkitsemisestä pilkulla tuntuu jääneen monen kirjoittajan mieleen: kyseiset konjunktiot, etenkin *mutta*, on erotettu pilkulla suuressa osassa tapauksia. Muiden konjunktioiden kohdalla pilkkua käytetään suunnilleen saman verran kuin itsenäisten päälauseiden välissä.

Esimerkiksi virkkeessä 10 pilkun merkitseminen sivulauseiden väliin muuttaa virkkeen merkityksen. Virkkeen ajatus on asiayhteyden perusteella se, että *ne* (koulut) esittivät, että terveystieto ei ole oppiaineena ja että suunnitelmaa ei tarvita. Kun *eikä-*konjunktio edessä on pilkku, virke muuttuu siten, että jälkimmäinen sivulause muuttuu päälauseeksi ja suunnitelman tarpeen arviointi ei enää olekaan *niistä* lähtöisin vaan ehkä kirjoittajasta.

Myös keskenään rinnastumattomien sivulauseiden pilkulla erottamisessa on tehty virheitä. Noin kuusi prosenttia rinnastumattomien sivulauseiden välisistä pilkuista puuttuu. Virheitä on tehty sekä peräkkäisten sivulauseiden erottamisessa pilkulla että sivulauseen sisässä olevan toisen sivulauseen erottamisessa pilkuilla.

- (11) Siinä on nähtävissä heikko riippuvuusuhde oppilaan antamien arvottamisten ja nimeämisten sekä vastaavasti samaisen oppilaan muilta saamien nimeämisten ja arvottamisten välillä – voidaan siis todeta, että oppilas, *joka pitää muista oppilaista* on myös itse pidetty. (M8m, 72.)
- (12) Tämä pätee tässä tutkimuksessa, sillä *ne jotka viettävät myös erityisoppilaan kanssa aikaa* asennoituivat heihin ei-viettäviä positiivisemmin toiminnallisella osa-alueella. (N47n, 67.)

Kuten päälauseen sisässä olevan sivulauseenkin kohdalla, myös toisen sivulauseen sisässä olevan sivulauseen kohdalla tavallisin virhe on jättää erotettava sivulause loppupäästään ilman pilkkua. Ilmiötä on käsitelty laajemmin edellä.

Sivulauseen sijaitseminen toisen sivulauseen sisässä saattaa vaikuttaa siihen, että sisempi sivulause on jäänyt kokonaan pilkuttamatta, kuten viidenneksessä tapauksia on käynyt. Sisempi sivulause koetaan ehkä niin vähäpätöiseksi virkkeen osaksi, ettei sitä ole tarpeen erottaa ympäröivästä sivulauseesta. Mielessä saattaa myös olla oppi, jonka mukaan sivulauseen sivulauseet eivät ole hyvää kieltä. Tämä voi ohjata häivyttämään sisemmän sivulauseen ikään kuin ympäröivän sivulauseen osaksi.

3.2.2. Lisäykset

Virkkeen keskelle kirjoitettava lisäys aloittaa uuden jakson lauseessa, ja pilkku merkitään melko säännönmukaisesti sen alkuun. Lopusta pilkku kuitenkin jää usein pois, kuten esi-

merkissä 13. Sama usein esiintyvä tapa erottaa lauseen keskellä oleva ylimääräinen aines vain alusta on nähtävissä edellisessä alaluvussa.

- (13) Koululaulujen ominaisuudet, *etenkin niiden musiikillinen aines* on syytä Ahosen ajatusten mukaan jakaa primaareihin ja sekundaareihin ominaisuuksiin. (N65m, 120.)

Lisäystä ei ehkä loppupäästään hahmoteta päälauseesta erilliseksi, voihan sujuvasti muodostaa myös seuraavanlaisen virkkeen:

- (13') Etenkin niiden musiikillinen aines on syytä Ahosen ajatusten mukaan jakaa primaareihin ja sekundaareihin ominaisuuksiin.

Virkkeen keskelle kirjoitettava lisäys saattaa myös rinnastua pilkun käytössä rinnasteiseen lauseen osaan. Rinnasteiset lauseen osat erotetaan toisistaan pilkulla, mutta viimeisen rinnasteisen osan jälkeen ei pilkkua merkitä, esimerkiksi *Siinä näkyy tuo leppoisa, savolainen, huumoria viljelevä H. G. T. Brofeldt* (esimerkki Ikola 2001, 196), jossa määritteet on erotettu toisistaan pilkuin. Tällaisessa virkkeessä voitaisiin käyttää pilkkua myös viimeisen määritteen jäljessä, jolloin määrite muuttuisi täsmennykseksi. Koska pilkun käyttö tässä on mahdollista mutta ei pakollista, saattaa osa kirjoittajista mieltää, että virkkeen keskelle kirjoitettava lisäyskin voidaan erottaa vain alkupäästään.

3.3. *Pilkku muussa kuin lauseenalkuisessa asemassa*

3.3.1. *Lauseenalkuiset infiniittiset rakenteet*

Lauseenalkuisen infiniittisen rakenteen yhteydessä esiintyy runsaasti virheitä. Noin 40 prosenttia lauseenalkuisista infiniittisistä rakenteista on erotettu pilkulla.

- (14) *Tutkittaessa kotitaustan yhteyksiä koulumenestykseen*, merkittävimmitä tekijöiksi ovat nousseet perheen sosiaaliluokka, vanhempien koulutus ja perherakenne (Kukkonen & Pölkki 1995). (NN28n, 1.)

Lauseenalkuinen infiniittinen rakenne ei koskaan ole lauseyhteydestä erillään, mutta jostain syystä sen erottaminen pilkulla on yleistä. Esimerkkivirkkeessä infiniitivirakenne on monisanainen. Rakenteen erottaminen pilkulla voi selittyä sillä, että virke koetaan pitkäksi ja sitä halutaan helpottaa pilkulla jakamalla. Myös malli voi ohjata erottamaan infiniittisen rakenteen muusta virkkeestä: virhe on yleinen, ja pilkulla erotettuja virkkeen-alkuisia infiniitivirakenteita esiintyy taitajienkin kielessä.

3.3.2. Konjunktio muussa kuin lauseenalkuisessa asemassa

Pilkku esiintyy aineistossa toisinaan konjunktion edessä myös muualla kuin lauseen alussa. *Mutta* on merkitty tällaisessa asemassa pilkulla miltei aina ja *vaan* aina (15). Näiden konjunktioiden lisäksi pilkku esiintyy muualla kuin lauseenalkuisessa asemassa seuraavien konjunktioiden edellä: *sekä, ja, kuin, -kä, tai, että* (osana *sekä – että* -rakennetta) (16), *kun* (17) ja *vai*.

- (15) Näitä uutta ja vanhaa tietoa yhdisteleviä strategioita käyttivät heikommin osanneista oppilaista kaikki, *mutta* myös suuri osa paremmin onnistuneista oppilaista. (NN78m, 82.)
- (16) Tutkijoille muodostuikin haastattelujen perusteella sellainen käsitys, että haastattelutilanteet eivät olleet tutkittaville ahdistavia, *vaan* pikemmin mukaansatempaavia keskusteluja. (NN59m, 59.)
- (17) Jälleen käytettävissä ollut rajallinen aika sekä tutkijan, *että* vastaajien puolelta määrittä haastattelun kestoa. (N65m, 118.)
- (18) Huoltajien kokemukset, *kun* eivät useinkaan kerro koko totuutta toiminnasta. (N62n, 29.)

Osaa näistä tapauksista selittänee jo edellä käsitelty vanha sääntö, jonka mukaan *mutta-* ja *vaan-*konjunktioiden edelle merkitään aina pilkku. Yleisemmin tällaista merkintätapaa voi selittää se, että joidenkin kirjoittajien pilkun käyttöä todella ohjaa mahdollista pilkkua seuraava sana, ei se, minkälainen rakenne on kirjoitteilla. Esimerkissä 18 *kun* on hyvin erilaisessa asemassa kuin konjunktiosivulauseen alussa mutta yhtä kaikki se on saanut eteensä pilkun.

3.3.3. Hajatapaukset

Aineistossa esiintyy edellä esitelyjen ryhmien lisäksi yksittäistapauksia, joiden yhteydessä pilkun käytössä on tehty virheitä. Esimerkissä 19 pitkä virkkeenalkuinen subjektilauseke on saanut pilkun jälkeensä.

- (19) *Heidän merkittävä roolinsa lapsen kasvatuksessa ja lapsesta välittäminen*, tekevät konfliktista olennaisen ja ajankohtaisen. (NN68e, 5.)

Virkkeenalkuisen monisanaisen subjektilausekkeen erottaminen pilkuilla (19) on samantyyppinen ilmiö kuin virkkeenalkuisen infiniittisen rakenteen erottaminen. Molemmissa tapauksissa virkkeen alussa on raskas rakenne, joka ei parhaalla mahdollisella tavalla johdattele lukijaa virkkeen ydinsisältöön. Kirjoittajalla saattaa olla tarve erottaa tämä

rakenne omaksi jaksokseen, jonka jälkeen alkaa niin sanottu tavallinen virke. Kirjoittaja pyrkinee tällaisella pilkun käytöllä selkeyttämään virkettä, vaikka lopputuloksena onkin se, että subjektin vaativan lauseen subjekti joutuu kokonaan eroon muusta lauseesta.

Muita hajatapauksia ovat esimerkiksi pilkun puuttuminen *mitä – sitä* -rakenteesta sekä pilkun merkitseminen lauseenalkuisen koheesiosanan jälkeen.

- (20) *Toisekseen*, premissien määrittelyn jälkeen tulee pohtia, missä määrin ne ovat relevantteja esimerkiksi koulutukseen nähden. (M18e, 45.)

Esimerkin 20 tapaisessa pilkun käytössä lienee englannin kielen antamalla mallilla merkittävä vaikutus (ks. esim. Maamies 2002b, 13). Englanninkielisessä tekstissä on yleistä merkitä esimerkiksi luettelmaa virkkeenalkuisilla ohjaavilla sanoilla. Monilla tieteenaloilla käytetään runsaasti englanninkielistä lähdekirjallisuutta ja opiskelijat tottuvat englannin kieleen ja sen rakenteisiin, jotka he sitten omaksuvat omaan kieleensä. Varsinkin englanninkielistä tekstiä lainattaessa on suuri mahdollisuus, että rakenteet siirtyvät suoraan käännettyinä lainaajan tekstiin. Englanninkielisestä tekstistä omaksuttu tapa saattaa myös siirtyä osaksi kirjoittajan omaa pilkun käytön normistoa.

4. Lopuksi

Välimerkkien käyttöön liittyvät normit ovat sovittuja, kirjakielelle tehtyjä normeja. Voidaan pohtia, pitäisikö pilkun käytön normeja muuttaa, jos yliopistokoulutuksen saaneet kirjoittajat tekevät tieteellistä tekstiä luodessaan runsaasti virheitä pilkun käytössä. Onko päälauseiden välinen pilkku tarpeellinen? Miksi päälauseen sisässä oleva sivulause pitää erottaa molemmin puolin? Jos normeja muutettaisiin niin, että päälauseiden välissä ei käytettäisi pilkkua, ei pilkutta jättäminen enää kertoisi siitä, että lauseilla on yhteinen lauseenjäsen. Päälauseen sisässä olevaa sivulauseetta erottavien pilkkujen pois jättäminen hankaloittaa virkkeen hahmottamista ja sujuvaa lukemista. Välimerkeillä on merkityksensä.

Normien sopimuksenvaraisuus käy hyvin ilmi *mutta*- ja *vaan*-konjunktioiden pilkuttukseen liittyvien normien muutoksista. Vanhan käytännön mukaan *mutta*- ja *vaan*-konjunktion yhteyteen merkittiin aina pilkku, mutta tapa on ollut poistumassa eikä *Kielikellossa* (2/2006, 9) enää erotella näitä konjunktioita muista rinnastuskonjunktioista pilkun käytön suhteen vaan antaa kaikille yhtenäiset ohjeet. Tuore kannanotto aiheeseen on nähtävissä *Kielitoimiston oikeinkirjoitusoppaassa* (2007, 176). Oppaassa todetaan hieman yllättäen, että on edelleen mahdollista noudattaa entistä menettelytapaa, jonka mukaan konjunktioiden *mutta* ja *vaan* edellä käytetään aina pilkkua.

Miltei kaikki joutuvat nykypäivänä tuottamaan tekstejä. Ihmiset viestivät jatkuvasti kirjoitetun kielen avulla, ja niin tekstien tulkinnan kuin tuottamisenkin taidot ovat välttämätön edellytys täysipainoiselle yhteiskunnassa toimimiselle. (Ks. esim. Hiidenmaa 2006, 7–8; KO 1998, 11). Opettajat ammattiryhmänä ovat varsin keskeisessä asemassa,

koska he vievät oppejaan ja kirjoitustapojaan koko ajan eteenpäin. Opettajat ovat julkisia kielenkäyttäjiä. He välittävät kielenkäyttötapojaan paitsi oppilaille myös muille ammattiryhmille, joiden kanssa tekevät yhteistyötä, sekä esimerkiksi oppilaiden vanhemmille ja perheille kotiin lähetettävien tiedotteiden ja vanhempainiltojen esitysten muodossa.

Aineistosta saatujen tulosten perusteella luokanopettajaksi opiskelevat ovat saavuttaneet pilkun käytön hallinnassa tietyn perustason mutta myös puutteita on. Pilkun käytön vaikeudet viittaavat siihen, että osa kirjoittajista ei hallitse välimerkkien käytön normeja eivätkä pilkun käytön perustana olevat asiat ole kaikille selviä. Pidän käyttämäni aineslähdettä luotettavana normien hallintaa tutkittaessa. Pro gradu -tutkielma on opiskelijan taidonnäyte, jonka opiskelija kirjoittaa huolellisemmin kuin vaikkapa tenttivastauksen, tietoisena siitä, että työn yksi arviointiperuste on sen kieliasu. Mahdollisen virhelähteen tarjoaa se, että kirjoittaja on saattanut tarkistuttaa tutkielmansa kieliasun.

Opettajaopiskelijat saavat melko niukasti kielenhuollon opetusta koulutuksensa aikana, jos eivät valitse sivuaineekseen suomen kieltä. Tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että opiskelijat hyötyisivät pidemmästä ja yksityiskohtaisemmasta kielenhuollon kurssista. Opiskelijoiden olisi myös hyödyllistä saada palautetta eri kurseihin liittyvien kirjoitelmien kieliasusta koko monivuotisen opiskelunsa läpi. Näin toimittaessa opiskelija pystyy kehittymään kirjoittajana koko yliopisto-opintojensa ajan. Valmiin luokanopettajan on syytä osata kielenhuollon asiat perusteellisesti voidakseen toimia nuorten kirjoittajien opettajana ja esimerkkinä ja kyetäkseen arvioimaan oppilaiden kirjoitelmia menestyksekkäästi.

Hyvätasoisien opetuksen tärkeänä lähtökohtana kaikissa aineissa ovat opettajan omat vankat äidinkielen taidot. On tärkeää panostaa luokanopettajien omaan osaamiseen, jotta opettajat kykenevät tarjoamaan oppilailleen vahvan ilmaisutaidon ja äidinkielen osaamisen. Tämä vaatii äidinkielen erityisaseman tunnistamista (ks. esim. Julin 2002, 8; KO 1998, 13, 15), asenteiden positiivisuutta ja luokanopettajaopiskelijoiden opetuksen kehittämistä. Tärkeää on, että niin opiskelijat kuin heidän opettajiansakin pitävät selkeän viestinnän taitoja luokanopettajan ammattitaidon keskeisenä osana.

LÄHTEET

Aineslähteet

Turun opettajankoulutuslaitoksesta vuosina 2004 ja 2005 valmistuneet pro gradu -tutkielmat, 110 kappaletta.

Muut lähteet

BARTCH, RENATE 1987: *Norms of language: theoretical and practical aspects*. Longman: London.
 HIIDENMAA, PIIRJO 2003: *Suomen kieli – who cares?* Otava: Helsinki.
 ——— 2006: Kielenhuollon muuttunut maisema. *KK* 3/2006, s. 7–9.

- HOLLO, J.A 1946: Pieniä huomioita. *Vir.* 50, s. 158–171.
- IISA KATARIINA, OITTINEN, HANNU & PIEHL, AINO 1999: *Kielenhuollon käsikirja*. Yrityskirjat: Helsinki.
- IKOLA, OSMO 1968: *Suomen kielen käsikirja*. Weilin+Göös: Helsinki.
- 2001: *Nykysuomen opas*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 65. Turku.
- ISK = *Iso suomen kielioppi* 2004. Toimittaneet AULI HAKULINEN, MARIA VILKUNA, RIITTA KORHONEN, VESA KOIVISTO, TARJA RIITTA HEINONEN ja IRJA ALKO. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. SKS.
- ITKONEN, TERHO 1972: Kielenhuoltomme tehtävistä. *Vir.* 76, s. 278–295 ja 371–385.
- 1974: Pilkusta ja virkerakenteesta. *Vir.* 78, s. 403–405.
- 1975: *Näillä näkymin. Kirjoituksia nykysuomesta ja sen huollosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 316. SKS.
- 1997: *Kieliopas*. Kuudes painos. Kirjayhtymä Oy: Helsinki.
- JULIN, ANITA 2002: Huolta huomisesta – opetuksen näkökulma kielenhuoltoon. *KK* 4/2002, s. 7–8.
- KAARTINEN, VUOKKO 2007a: Sähköpostitiedonanto Turun opettajankoulutuslaitoksen kielenhuollon opetuksesta 28.2.2007.
- 2007b: Sähköpostitiedonanto 2.3.2007.
- 2007c: Sähköpostitiedonanto 16.3.2007.
- KETTUNEN, LAURI 1949: *Hyvää vapaata suomea. Ohjekirja suomen kielen käyttäjille*. Gummerus: Jyväskylä.
- Kielitoimiston oikeinkirjoitusopas* 2007. Toimittaneet SALLI KANKAANPÄÄ, ELINA HEIKKILÄ, RIITTA KORHONEN, SARI MAAMIES JA AINO PIEHL. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 147. Kotus.
- KK = *Kielikello*. Kielenhuollon tiedotuslehti. Kotus.
- KK 2/2006. Välimerkit. Viivat: yhdysmerkki, s. 22–29; ajatusviiva, s. 30–33. Virkkeen sisäiset välimerkit: pilkku, s. 9–11.
- KO = *Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielipoliittinen ohjelma*. Toimittaneet ANNELI RÄIKKÄLÄ JA MIKAEL REUTER 1998. Kotus.
- KOIVUSALO, ESKO 1970: Pelkkä pilkku. *Vir.* 74, s. 320–322.
- Kotus = Kotimaisten kielten tutkimuskeskus: Helsinki.
- LAPPALAINEN, HANNU-PEKKA 2003: *Osaat lukea – miten osaat kirjoittaa? Perusopetuksen 6. vuosiluokan suorittaneiden äidinkielen ja kirjallisuuden oppimistulosten arviointi 2002. Oppimistulosten arviointi 4/2003*. Opetushallitus: Helsinki.
- LEHTINEN, RAIIJA 1979: Pilkkuja vai puolipisteitä? *Vir.* 83, s. 262–265.
- LEINO, PENTTI 2002: Isänmaa ja äidinkieli. *Hiidenkivi* 4/2002, s. 6–11.
- LEINO, PIRKKO 2000: Totinen paikka. *Vir.* 104, s. 271–275.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI 2000: Ylioppilasaineiden kielivirheet – lisääntymään päin? *Vir.* 104, s. 602–609.
- MAAMIES, SARI 2002a: Koulun eväin maailmalle. *KK* 2/2002, s. 3.
- 2002b: Ylioppilasaine ja ajan henki – sensorien ajatuksia aineista. *KK* 2/2002, s. 11–21.
- 2002c: Periaatteista ruohonjuureen – Kielitoimiston arkea. *KK* 4/2002, s. 10–12.
- RAJALA, KATARIINA 2007: *Luokanopettajaopiskelijoiden välimerkkien käytön hallinta. Pilkku, yhdysmerkki ja ajatusviiva Turun opettajankoulutuslaitoksen pro gradu -tutkielmissa vuosina 2004 ja 2005*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

- RINTALA, PÄIVI 1993: *Suomen kirjakielen normeista*. SYKLI 63. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen pientöitä. Turku.
- SAARIMAA, EEMIL ARVI 1946: Pilkun käyttö. *Vir.* 50, s. 74–77.
- 1958: *Kielenopas*. WSOY: Porvoo, Helsinki.
- SETÄLÄ, EEMIL NESTOR 1922: *Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi oppikoulua ja omin päin opiskelua varten*. Kymmenes painos. Otava: Helsinki.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- SUOJANEN, M. K. 1974: Relatiivilauseen pilkutuksesta. *Vir.* 78, s. 405–406.
- TUOMIKOSKI, R. 1970: Pelkkä pilkkuko? Entä puolipiste? *Vir.* 74, s. 507–510. *Vir.* = *Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Kotikielen Seura: Helsinki.

KATARIINA RAJALA: *Does a future teacher know now where to put the comma?*

The subject of this article is the use of the comma by students of class teachers. Native language proficiency among pupils has recently been the subject of debate and some deficiencies in linguistic skills have been detected. Most native language teaching takes place in primary schools, yet only some studies are required of teachers.

This article is based on an analysis of 110 master's theses completed in 2004 and 2005 at the department of Teacher Education, University of Turku.

In this material the use of the comma was most inconsistent in the middle of main clauses and in some subordinate clauses. The comma was often missing between independent main clauses, although it was almost always placed before certain conjunctions (*mutta, vaan*) regardless of the linguistic environment. In subordinate clauses, a comma is generally omitted in an indirect question. Many mistakes also occur in the middle of the sentence in the case of subordinate clauses: normally, the comma is marked only at the beginning of the subordinate clause. Sometimes, in a context which should not include a comma, it is still used after a non-finite construction situated at the beginning of the sentence. Furthermore, this material contains a number of examples of commas being placed before conjunctions that does not occur at the beginning of the clause.

Judging by the material analysed in this study, the rules governing the use of the comma are not familiar to all writers. It would seem that practices are determined by the conjunctions and not by the construction of the clause or sentence.

The Department of Teacher Education only offers courses on grammar to a limited extent. Such courses should be developed and extended. Monitoring feedback over the years would enhance the student's growth as a writer and language user.

Katariina Rajala: katariina.rajala@utu.fi
Opettajankatu 3 B 6, 20900 Turku